

KVANEN - DENS UDBREDELSE OG ANVENDELSE

Af mag. scient. *Johannes Grøntved*

Den grønlandske vegetation har kun få urter, som tiltrækker sig opmærksomheden ved deres størrelse; det er egentlig kun kvanen, som kan komme i betragtning i denne henseende. Kvanen, som hører til skærmblostmfamilien, er en to- til flerårig plante, som i Grønland kan nå en højde af op til 1.5 m; den er derfor efter grønlandske forhold en anselig vækst. Plantens latinske navn *Archangelica* er også fornemt, afledt af *archangelus* (ærkeengel).

Kvanen er antagelig velkendt af enhver, der besøger Grønland eller bor der; men her skal dog gives en kort beskrivelse af planten. Fra en kraftig, roeformet pælerod skyder en kraftig, ofte over meterhøj og omkring 5 cm tyk, furet, hul stængel, som ved grunden har flere indtil meterlange, dobbelt eller tredobbelt fjerdelte blade, der er glatte ligesom stængelen. Denne sidste bærer i spidsen en stor, kugleformet skærm med gulgrønne eller hvidgrønne blomster. Ofte findes også mod spidsen af stængelen sidegrene, som bærer mindre blomsterskærme. Ejendommelige er også de store, oppustede bladskeder, som dannes af bladfoden.

I Sydgrønland begynder kvanen at blomstre i juli, i Nordgrønland noget senere; modne frugter træffes i september måned. Selv på de nordligste forekomster, f. eks. på Disko, sætter planten rigelig frugt, og man træffer talrige unge planter hvert år i og omkring kvanbevoksningerne.

I Vestgrønland er kvanen udbredt fra Kap Farvel til sydkysten af Disko, i Østgrønland op til ca. 66° 25' n. br. Iøvrigt forekommer den i Island, i Skandinavien især langs Norges vestkyst, ligeledes i Tyskland, Polen, Østrig og Midtrusland; men den europæiske kvan er noget forskellig fra den grønlandske. Forvildet fra dyrkning forekommer den mange steder i Europa, således f. eks. i England.

Det er rimeligt, at en stor og kraftig plante som kvanen også kræver en næringsrig bund, og i Grønland træffes den da på yppige, græsbevoksede skrån timer, i krat og urtelier, hvor der er et rigeligt, men forholdsvis tidligt forsvindende snedække, og hvor der er rigelig forsyning med vand, langs bække og på fugtige sænkninger i bjergskrån timerne.

Længst mod nord er det især omkring de varme kilder, kvanen optræder. På sådanne lokaliteter kan den danne større eller mindre, særdeles yppige kolonier.

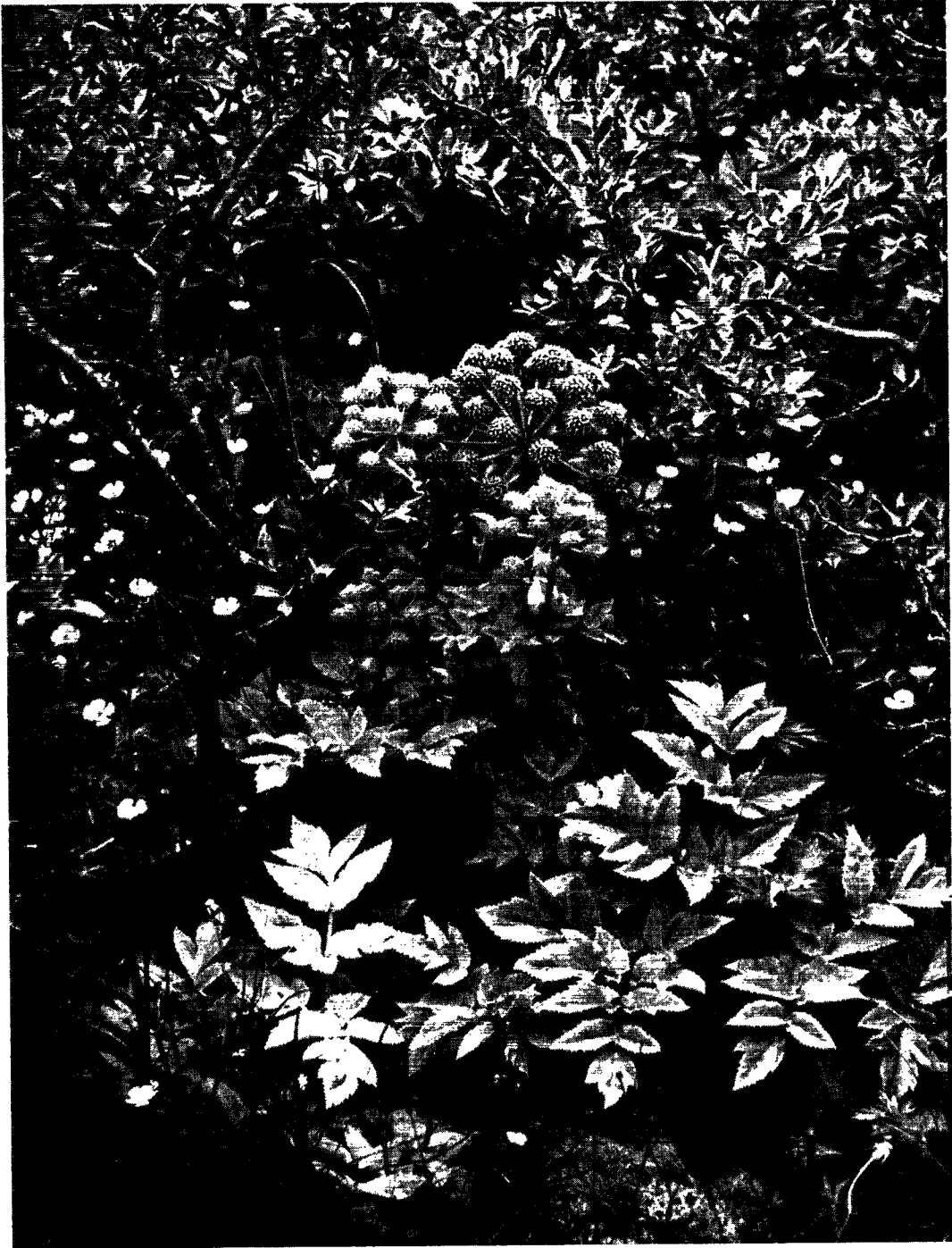
Navnet kvan, som er et skandinavisk ord, er tidligt blevet optaget i det grønlandske sprog som kuaneq (flert. kuanit), og adskillige af de lokaliteter, hvor kvanen fra gammel tid har vokset, har fået navne, som er afledet af det eskimoiske navn på planten. Det synes iøvrigt, som om kvanen på visse steder, f. eks. i Østgrønland, må antages at være blevet udryddet som følge af overdreven stærk indsamling.

Kvanen er meget eftertragtet af grønlænderne, som spiser de unge stængler og bladstilke i rå tilstand; ofte foretages lange udflugter til lands eller pr. båd for at indsamle planten, og man kan altid være sikker på, når man rejser rundt i fjordene, at grønlænderne har kvanstilke med, når de kommer om bord, hvis det har været muligt at finde nogle. Det påstås, at kvanens smag kan være meget forskellig på de forskellige voksesteder, og på visse lokaliteter har planterne en skarp smag. Desuden skelner eskimoerne også sædvanlig mellem »hankvaner« og »hunkvaner«. »Hankvaner«, er planter, der blomstrer; de anses for de bedste. Planter, som ikke blomstrer, er »hunkvaner«, og disse spises ikke.

Det er ikke alene i Grønland, at kvanen har haft betydning som nytte- og lægeplante, også i Skandinavien har planten været højt skattet som sådan. I slutningen af det tiende århundrede har den været en vigtig markedsvare i byerne. Det fortælles således i Olaf Tryggvessøns saga, at kongen, da han en tidlig morgen gik over Trondhjems torv, traf en mand, som havde nogle særdeles store kvan. Kongen tog da en af de store stængler med hjem og forærede dronning Thyre. I de ældste norske lovsamlinger, fra slutningen af det tolvte og begyndelsen af det trettende århundrede, findes særskilte lovbestemmelser om kvanhaver (hvanngarðar). Det har altså i den første tid efter kristendommens indførelse i Norge været almindelig brug at dyrke kvanen, og sandsynligvis har man allerede gjort det længe forinden. I den islandske lovbog Grágás (grågåsen) er der fastsat straf for at opgrave kvaner på anden mands jord, og man har eksempler på, at en kirke årlig skal have så mange kvanstængler, som een mand kan skære i 6 dage. I adskillige islandske stednavne forekommer også navnet Hvann, et bevis på denne plantes betydning for befolkningen.

Som lægeplante har kvan også været kendt og skattet længe, således omtales den i de tyske urtebøger fra midten af det 16. århundrede. Lægen og botanikeren Otto Brunfels skriver, at angelikavand er det aller ædleste vand mod pesten, man kan have; og netop som middel mod pesten fik planten stort ry. Man antog, at en engel havde gjort menneskene bekendt med kvanens fremragende helbredende egenskaber, hvorfor den også fik sit fornemme latinske navn *Archangelica*.

Hele planten har en ejendommelig stærk, aromatisk lugt, mindende om Benediktinerlikør, og den har sikkert fra meget gammel tid været anvendt til fremstilling af lægemidler.

*Kvanen hører hjemme mellem Vestgrønlands
kratvegetation, hvor den især ynder de frugtbare egne omkring fjordenes indre.*

Foto: Johs. Gröntved

Med et vældigt overskud af kraft udfolder kvanen sig i det grønlandske forår.

Foto: L. Harmsen

Saften af planten er temmelig skarp og kan hos mange mennesker forårsage irritation af huden og udslet. Den indeholder en hel række forskellige stoffer: æteriske olier, stivelse, rørsukke, angelikasyre, baldriansyre, garvestof o. s. v.

Som allerede anført, spiser grønlænderne kvanstænger og bladstilke i rå tilstand, og dette må betragtes som en særdeles heldig omstændighed, idet tilberedning ved kogning o. lign. ville ødelægge de ret ubestandige C-vitaminer (anti-skørbugs vitaminer). Kvanen må således betragtes som et overordentlig vigtigt tilskud til grønlændernes kost. Dette gælder også f. eks. hos lapperne, som også i stor udstrækning benytter kvanen som råkost den dag i dag. Det er iøvrigt en interessant kendsgerning, at naturfolk i århundreder har vidst at skaffe sig de nødvendige vitaminer ved at spise kvanen.

I Grønland står havebruget jo endnu, i hvert fald for grønlændernes vedkommende, på et meget primitivt stade, men efterhånden, som befolkningen lærer nytten af grøntsager at kende, vil sikkert også dyrkningen af kvanen blive taget op. Denne plante er jo i forvejen hjemmehørende i landet, og det vil være let at få den til at trives i haver. Som prydblant er den endogså særdeles egnet og anvendes hertil flere steder, blandt andet i Hans Egedes gamle have ved bestyrerboligen i Godthåb.